

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ДЛЯ ЦІЛЕЙ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

В сучасних умовах розвитку економіки ефективна діяльність корпоративних утворень залежить від якості корпоративного управління, що направлено на захист корпоративних прав учасників товариства, інформаційним забезпеченням якого є дані бухгалтерського обліку. Визначення єдиного підходу до класифікації корпоративних прав є основою для підвищення достовірності та забезпечення аналітичності інформації отриманої з системи бухгалтерського обліку корпоративних утворень.

Вагомий внесок у розвиток теоретичних і організаційно-методичних засад формування корпоративних прав здійснили такі науковці як О.М. Вінник, Т.В. Кашаніна, О.Р. Кібенко, В.М. Кравчук, О.О. Мельник, В.К. Мамутов, І.В. Спасибо-Фатєєва, М.О. Томашевська, В.С. Щербина та ін. А відображення в бухгалтерському обліку корпоративних прав у своїй науковій праці розглядав О.І. Пилипенко. Не применшуючи внесок науковців у розвиток теоретичних і організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку і формування корпоративних прав невирішеною залишається проблема класифікації корпоративних прав для потреб бухгалтерського обліку.

Корпоративні права є специфічним об'єктом бухгалтерського обліку, що призводить до необхідності чіткого визначення сутності даного поняття. Відповідно до ст. 167 ГКУ корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що містять правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отриманні певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Дане визначення враховує лише правову природу корпоративних прав, не забезпечуючи інформаційні потреби бухгалтерського обліку.

Під корпоративними правами варто розуміти сукупність майнових та немайнових прав акціонера, що знаходять своє відображення у формі цінних паперів (акцій, облігацій), дивідендів чи частини майна у статутному фонді акціонерного товариства, а також передбачені статутом та чинним законодавством України. Запропоноване визначення враховує обліковий аспект, що забезпечує правильне і якісне відображення їх в бухгалтерському обліку.

На сьогодні виділяють такі ознаки корпоративних прав: дані права можуть виникати як у фізичної, так і юридичної особи з обов'язковою часткою у статутному фонді акціонерного товариства, що охоплюють широкий спектр господарської діяльності корпорації та забезпечують інформування учасників та управління акціонерним товариством.

Відповідно до ст. 12, 13 Закону України “Про господарські товариства” учасники товариства, що вносять своє майно у формування його статутного фонду, передають це майно у власність такого товариства. І як компенсацію за таке відчуження учасник отримує право (право власності) на частку в статутному фонді, що породжує корпоративні права.

Разом із тим, залежно від виду корпоративних прав, по-різному реалізуються та можуть обумовлюватися наслідки для власників корпоративних прав господарських товариств. Так акціонери-власники привілейованих акцій мають домінуюче право на одержання компенсації при ліквідації акціонерного товариства, ніж акціонери-власники простих акцій.

Бухгалтерський облік є єдиною системою надання інформації про стан корпоративних прав власників. Реалізацію функцій бухгалтерського обліку у видах корпоративних прав відповідно до інших класифікаційних ознак представлено в таблиці 1.

За допомогою інформаційної функції бухгалтерського обліку суб'єкт господарювання забезпечує управлінський персонал інформацією про діяльність акціонерного товариства з метою прийняття ефективних управлінських рішень на її основі. Аналізуючи аналітичну функцію, встановлено, що оскільки на сьогодні існують різні підходи до класифікації корпоративних прав, то товариству в особі керівника або головного бухгалтера необхідно організувати аналітичний облік в розрізі окремих видів корпоративних прав, що підвищує інформативність даних бухгалтерського обліку та дозволяє визначити ефективність господарської діяльності. Контрольна функція бухгалтерського обліку дозволяє здійснити контроль за участю в управлінні товариством, своєчасним проведенням загальних зборів акціонерів і здійсненням необхідних розрахунків з акціонерами у разі виходу їх з товариства.

Таблиця 1

*Реалізація функцій бухгалтерського обліку у видах корпоративних прав
відповідно до класифікаційних ознак*

<i>Класифікаційна ознака</i>	<i>Функції бухгалтерського обліку</i>		
	<i>Інформаційна</i>	<i>Контрольна</i>	<i>Аналітична</i>
За змістом (майнові та немайнові)	+	+	+
За суттєвістю (важливістю) (основні та додаткові)	+	+	–
За джерелом походження (державні та локальні)	+	+	–
За повнотою (повні та часткові)	+	+	–

На основі систематизації підходів до класифікації корпоративних прав встановлено, що для цілей бухгалтерського обліку визначальною є класифікаційна ознака – за змістом. Так, відповідно до неї корпоративні права доцільно поділяти на майнові та немайнові, оскільки акціонер має намір одержати від своїх прав не лише прибутки, а й його інтерес більшою мірою становить використання корпоративних прав для участі в управлінні товариством. Щодо немайнових корпоративних прав, то майно не фігурує як матеріальний і юридичний об’єкт, оскільки права немайнового характеру спрямовані на належну організацію та функціонування товариства (табл. 2).

Таблиця 2

Види корпоративних за змістом

<i>Майнові корпоративні права</i>	<i>Немайнові корпоративні права</i>
Право на дивіденди	Право на участь в управлінні товариством
Право на придбання та викуп акцій	Право на вихід з товариства
Право на частку при розподілі коштів товариства при його ліквідації	Передавати права (частину прав) на акції
Право на виплату вартості майна при виході учасника	Право на інформацію про діяльність акціонерного товариства

Таким чином, ідентифікація видів корпоративних прав за змістом дозволяє підвищити аналітичність інформації системи бухгалтерського обліку на основі якої реалізуються інформаційні запити користувачів, зокрема власників корпоративних прав. У системі рахунків бухгалтерського обліку відображаються лише майнові корпоративні права виражені у формі акцій, дивідендів та часток учасників у статутному капіталі акціонерного товариства, а немайнові права стосуються безпосередньо участі у статутному фонді суб’єкта господарювання.

Отже, під корпоративними правами слід розуміти сукупність майнових та немайнових прав акціонера, що знаходять своє відображення у формі цінних паперів (акцій, облігацій), дивідендів чи частини майна в статутному фонді акціонерного товариства, а також передбачені статутом та чинним законодавством України. Дане визначення характеризує облікову сторону корпоративних прав та дозволяє виділити об’єкти бухгалтерського обліку.

Дослідження показали, що функції бухгалтерського обліку реалізуються залежно від класифікації корпоративних прав. Систематизація підходів до класифікації корпоративних прав дозволила екстрагувати домінуючу класифікаційну ознаку корпоративних прав – за змістом (майнові і немайнові), на основі чого ідентифіковано види корпоративних прав для потреб бухгалтерського обліку, що забезпечує підвищення аналітичності інформації для прийняття управлінських рішень на її основі.